

ANTİK DÖNEMLERDEKİ GREK PARALI ASKERLER VE HOPLİTLERİN ÖNEMİ

Eren Karakoç*

Öz

Antik Greklerin askeri kültürlerinde paralı askerlik çok önemli bir konumda yer almaktadır. Birçok yurttaş, polis şehirlerinde ve sefere giden ordularda paralı asker olarak görev yapmıştır. Bu askerler kendi ülkelerinden ziyade komşu devletlerin, hatta Yunanistan'a düşman devletlerin ordularında hizmet etmişlerdir. Arkaik dönemden itibaren Babil, Mısır ve Pers krallarının hizmetlerinde bulunmuşlardır. Askerlerin eğitilmiş olanları ise yükselerek, Pers ve Mısır krallarının kişisel korumaları, hatta bölgenin valisi veya satrabı olmuşlardır. Greklerin savaşçı özellikleri ve ağır piyadeler olan hoplitlerin kullandığı falanks düzeninin savaş alanlarındaki güçlü etkisi, birçok krallığı bu paralı askerlerden yararlanmaya itmiştir. Bu askeri olgunun yanında, ekonomik ve sosyolojik sıkıntılar da, paralı askerliğin zamanla Greklerin tüm sosyal katmanlarına yayılmasına ve her kesimin başvurabileceği bir ekmek kapısı olmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Paralı Askerler, Antik Grekler, Grek Paralı Askerler, Hoplit, Ağır Piyade, Peltast, Hafif Piyade

Greek Mercenaries in Ancient Times and the Importance of Hoplites

Abstract

In the military culture of Ancient Greeks Mercenary is in a very important position. Many citizens served as mercenaries in the polis and in the military expeditions. These soldiers have often served in the neighboring states or even in the armies of enemy States rather than their own country. Since the archaic period these soldiers were found even in the service of the Babylonian, Egyptian, and Persian kings. The trained soldiers have even risen to become the personal guards of the kings of Persia and Egypt, and even some have become the governors of the region. It has pushed many kingdoms to take advantage of the mercenaries because of the warrior features of the Greeks and the strong influence of the phalanx system of the heavy infantry hoplites in the battlefield. Apart from these military situations, economic and sociological problems also caused mercenary to spread to all social strata and became a source of livelihood for every public sector.

Key Words: Mercenary, Ancient Greeks, Greek Mercenary, Hoplites, Heavy Infantry, Peltast, Light Infantry

1.Grek Paralı Askerler

Antik dönemden kalan ve Akdeniz çevresindeki bütün uygarlıklardan gelen birçok yazılı ve yazısız kaynaktan, Grek paralı askerlerin betimlemelerine rastlarız. Bu kaynakların birçoğunu ise Greklerin her türde yazdıkları edebi eserler oluşturur. Buna rağmen, Ege çevresinde Grek paralı askerlerin ilk olarak ne zaman görüldükleri tam olarak belirlenememiştir. Ancak Greklerin savaşçı bir kültüre sahip oluşlarından dolayı, paralı askerlerin M.Ö. 12. Yüzyıldan sonra Ege Havzası'nda başlayan Karanlık Devirlerin ilk dönemlerinden itibaren var oldukları tahmin edilebilir. Greklerin ilk eseri olan ve Homeros'un bir araya getirerek oluşturduğu tahmin edilen İlyada ve Odissea destanlarında, tam olarak belirtilmese dahi, deniz ötesi askeri seferler ve yurttaşların birçoğunun bu seferlerde asker olarak bulunması, bu olguyu destekler niteliktedir. Bu destanların bir araya getirildiği dönem olan M.Ö. 8. Ve 7. Yüzyıllarda yaşayan şair Archilochus, kendisinin bir paralı asker olduğunu

* Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi, bigherakles@windowslive.com

dile getirmektedir (Burnett, 1983). Herodotos'a göre Karyalılar, yine bu yüzyıllarda olmak üzere ilk deniz ötesi paralı askerlik hizmetinde bulunanlardır (Herodotos, 1885/2011: 201,202).

Sonraki Dönemin filozofları, askeri taktisyenler ve tarihçiler eserlerinin birçok yerinde paralı askerlere değinmektedirler. Mesela dönemin ünlü taktisyeni Aeneas Tacticus, dönemin paralı askerleri hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır (Parke, 1933: 45-70). Paralı askerler hakkındaki en ayrıntılı bilgiler ise Ksenophon'un Anabasis adlı eserinde bulunmaktadır. M.Ö. 401 yılında Anadolu Pers satrabı olan prens Kyros, kralı ve ağabeyi II.Artakserkses'e karşı bir sefer düzenlemiş ve bu seferde yanına birçok şehirden gelen Grek paralı askerleri de katmıştır. Sefere bizzat komutan olarak katılan Ksenophon, askeri tecrübelerine dayanarak yazdığı bu kitabında, sefere gidişi ve dönüşü sırasında başından geçen olayları etkileyici bir anlatımla bizlere bırakmıştır. Bu kaynakta, sefere katılan Grek paralı askerlerin birçok özelliği gözler önüne serilir. Ne amaçla sefere katıldıkları, nasıl eğitildikleri, nasıl yaşadıkları ve o dönemin dünyasında diğer insanlar tarafından nasıl algılandıkları ayrıntılarıyla anlatılır. Dolayısıyla Anabasis, Grek paralı askerleri anlamak ve yorumlamak için başlıca kaynaklardan biridir.

Paralı askerlerle ilgili bir diğer önemli ve en eski kaynaklardan biri, M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Babil'deki büyük sarayda bulunan tayın metinlerinde, Batı Anadolu'dan (Lidya, İyonya) gelen insanlardan söz edilmesi, kralın Babil'deki ordu için imparatorluk dışındaki farklı etnik gruplardan asker topladığını ve bu dönemde dahi Grek paralı askerlerin Akdeniz dünyasında önem arz ettiğini gösterir (Kuhrt, 1995/2010: 303). Yahuda'da yapılan kazı çalışmalarıyla gün ışığına çıkarılan ve Babil buluntularıyla aynı döneme tarihlenen, Grek askerlerine ait yapı kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemde bölge, Babil krallığı sınırları içinde bulunduğundan, bu kalıntıların Grek paralı askerlere ait olan bir garnizon olduğu söylenebilir. Muhtemelen temel amaçları para kazanmak ve ailelerini geçindirmek olan bu askerler, şan ve şöhret kazanan Grek komutanların deniz ötesindeki başarılarını tüccarlardan ve maceracılarından duyup, denizleri aşarak o komutanların birliğine katılırlardı. Bu askerler hakkındaki en güzel örnek, şair Alkaios'un M.Ö. 6. yüzyıl başına tarihlenen şiiridir: "Dünyanın bir ucundan geliyorsun sevgili Antimenides. Dört karışık kerpiç evlerde oturan Babilliler için altın kabzalı kılıçla savaştın, beş kübit boyunda dev bir savaşçıyı öldürüp hepsini beladan kurtarmakla büyük bir iş yaptın" (Kuhrt, 1995/2010: 303).

Bahsedilen örneklerden anlaşıldığı gibi paralı askerlik her zaman yoksul Greklerin ekmek kapısı olmuştu. Grek şehirleri arasında süregelen savaşlarla ve ekonomik buhranlarla sıkıntıya düşen fakir Grekler, hangi devlet ihtiyaç duymuşsa, o devletin ordusuna katılmışlar, yaşamlarının çoğunu bu şekilde sürdürmüşlerdir (Diakov ve Kovalev, 1972/2010: 311). Buna en güzel örnek Mısır krallığının dar gelirli Grekleri orduya katmasıdır. Yunanistan'ın Arkaik Dönemi'ne denk gelen 26. Hanedanlığın Mısır kralları (M.Ö. 664-525) orduda reforma giderek, yeni yerli birliklerin yanında birçok yabancı birlik kurmuşlardır. Bu gelişme hakkındaki en güzel kaynak, M.Ö. 593'deki Kuşi Seferi'ne çıkıldığı sırada Grek bir paralı askerinin, Ebu Simbel Tapınağı'ndan geçerken dev II.Ramses heykelinin bacağına duvar yazısı kazmasıdır: "Bu yazı, Kral Psammetikos Elephantine'e geldiği zaman, Psammetikhos ile birlikte deniz yolculuğu yapan Theokles'in oğlu tarafından yazılmıştır; ırmak izin verdiğiince

Kerkis'i aşmışlardır. Yabancı dilde konuşanlara (yani yabancı orduların askerleri) Potasimto, Mısırlılara Amasis komuta ediyordu.” (Kuhrt, 1995/2010: 344).

Yabancı ordularda görev yapan bu askerlerin, zaman zaman bağlılıklarının sorgulandığı da oluyordu. Temel amaçların para kazanmak ve ganimet toplayarak şan ve şöhrat elde etmek olduğu bu birliklerde, düşman tarafına geçme durumlarına da rastlanıyordu. Buna en güzel örnek, Mısır kralı Apries'in (M.Ö. 589-570) döneminde komutan olan Mısırlı Nesuhor'un Asvan Stelinde anlatılır: (kendi adını belirtip duasını ettikten ve tanrılar için yaptığı iyi işlerden, vb. bahsettikten sonra şöyle der:

“Çünkü sen(tanrı) beni talihsiz bir kaçıştan, kalplerinde kötülük olan ve kalplerine Şas-heret'e (Güney Nübye) gitme arzusu olan paralı askerlerden, Libyalılardan, Yunanlılardan, Asyalılardan ve yabancılardan kurtardın. Majesteleri onların yaptıkları kötülükten korktu. Telkinle onların kalplerini tekrar kazandım, Nübye'ye gitmelerine izin vermedim, onları saraya majestelerinin huzuruna getirdim; majesteleri cezalarını verdi.” (Kuhrt, 1995/2010: 344).

Tasvir edilen bu olay, Herodotos'un Tarih adlı kitabında değişik bir sonuçla anlatılmıştır:

“Bakınız, niçin bu iki yüz kırk bin Mısırlı savaşçı kaçmış ve gelip Ethiopialıların yanına yerleşmiş. Psammetikos kral zamanında, Elephantine kentinde Ethiopialılara karşı, Pelusion yakınındaki Daphne'de Araplara ve Asurlulara karşı ve Marea'da Libya'ya karşı garnizonlar kurulmuş. Bugün de Persler aynı yerlerde kendi garnizonlarını tutmaktadırlar, Psammetikos zamanındaki gibi Elephantine'de ve Daphne'de garnizonları vardır. Evet, Mısırlılar üç yıl boyunca nöbet beklemişler, kimse gelip nöbeti değiştirmemiş. Aralarında danışmışlar ve oybirliğiyle karar vererek, Psammetikos'u bırakıp Ethiopia'nın yolunu tutmuşlar. Bunu haber alan Psammetikos peşlerine düşmüş; yetişmiş ve boşuna yalvarıp yakarmış, “Kendi öz yurtlarınızın tanrılarını, karılarınızı ve çocuklarınızı bırakıp gitmeyiniz,” demiş. O zaman bu savaşçılardan bir tanesi diyorlar, erkeklik aletini çıkarıp göstermiş ve “Bu bende olduktan sonra nerede olsa karı da bulurum, çocuk da yaparım,” demiş. Bunlar Ethiopia'ya vardıkları zaman ora kralının emrine girmişler; o da onları hoş tutmuş, kendisine karşı çıkmış olan bazı Ethiopialıların yabancılıklarını yumuşatmışlar, Mısırlıların göreneklerini tanıtmışlar.” (Herodotos, 1885/2011: 131,132).

Bölgede M.Ö. 6. Yüzyılın ortalarından itibaren Akamenid hâkimiyeti kurulunca Persler, çevre halklar üzerindeki hakimiyetlerinde Grek paralı askerlerden de yararlanmışlardır. Yunanistan'dan Pers İmparatorluğuna paralı askerlerin ilk katılımı Kserkses'in M.Ö. 480 tarihli büyük Yunanistan Seferi sırasında olmuştur. İmparatorluğun birçok bölgesinden gelen binlerce askerin oluşturduğu bu büyük ordunun Yunanistan'a doğru yürüyüşü sırasında, Herodotos'a göre Arkadialı yoksul bir asker, ekmek parası bulmak için kendi yurttaşlarına karşı Kserkses'in ordusuna katılmıştır (Herodotos, 1885/2011: 627). Bu tarihten sonra artarak devam eden ilişkiler süresince, birçok Grek, Pers ordusunda istihdam edilmiştir. Özellikle M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından itibaren, İmparatorluğun ordularında dağlık ve yoksul bölgeler olan Yunanistan'daki Akha ve Arkadia'dan gelen paralı askerlerden daha fazla yararlanılmaya başlanmıştır (Secunda ve Chew, 1992: 23). Ancak bu durumu,

imparatorluğun tüm bölgelerine mâl etmek yanlıştır. Çünkü ele geçen yazılı kaynakların çoğunun Grek ve batılı yazarların elinden çıkmasının yanında, bu yazarların, imparatorluğun genelde batı bölümünü inceleyerek yorum yaptıkları anlaşılmaktadır. Fakat İmparatorluğun batı politikasında, hâkimiyetinin sağlanmasında Grek paralı askerlerin büyük önemini olduğu bir gerçektir.

Ancak bu durum, M.Ö. 5.inci yüzyılın sonunda imparatorluk için büyük bir sorun yaratmıştır. Anadolu satrabi olan prens Kyros'un, M.Ö. 401 yılında abisi II. Artakserkses'e karşı ayaklanarak çıktığı seferinde, çeşitli şehirlerden toplanan on üç bin civarında Grek paralı asker bulunmaktaydı. Bu paralı askerler arasında Yunanistan'ın Atina, Sparta ve Thebai gibi güçlü polislerinden gelen ünlü komutanlar, politik sürgünler ve her sınıftan yurttaşlar bulunmaktaydı (Ksenophon, 1998/2011). Ksenophon'un eserinde bahsettiği bu seferdeki meşhur *Onbinler*'in yarısından fazlası ise, geri kalmış ve yoksul memleketler olan dağlık Akha ve Arkadia bölgelerinden gelen paralı askerlerdir (Ksenophon, 1998/2011: 457).

Perslerin imparatorluk ordularındaki komuta kademelerindekilerin çoğunun Pers ve Medlerden oluştuğu görülmekteydi. Fakat kabiliyetli Grek komutanların Pers komuta kademesinde paralı asker olarak görev yaptıklarına da şahit olunmuştur. Büyük Kyros'dan sonra tahta geçen Kambis'in (M.Ö. 530-522) M.Ö. 525'deki Mısır seferi sırasında, firavun Amasis'in (M.Ö. 570-526) ordusunda görev yapan Halikarnaslı Fenes, gemileriyle Mısır'dan kaçarak Gazze'de bulunan Kambis'in yanına sığınmış ve ordusunda komutan olarak görev yaparak, Kambis'in Mısır fethinde taktik yardımlarda bulunmuştur (Günaltay, 1948: 152). Yine Kambis'in ordusunda bulunan Argos'lu Nikostrates adlı bir subay, Delta bölgesindeki önemli bir mevkiinin fethedilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Günaltay, 1948: 235). Kambis'ten sonra tahta geçen Darius (M.Ö. 522-486) döneminin önemli olaylarından M.Ö. 490'daki Maraton Savaşı'nda, Perslere karşı büyük bir başarı kazanan Atina ordusunun başındaki deneyimli komutan Miltiades'i, Darius'un M.Ö. 513'deki İskit Seferi'nde, Pers ordusunun önemli bir subayı olarak görürüz (Holland, 2006: 187-190).

Grek paralı askerler, özellikle M.Ö. 5. Yüzyılın son yarısından itibaren Pers ordusunun ana güçlerinden birini oluşturmuşlardır. Pers yönetimi genelde bu askerlerin yiyecek ve bakımlarını karşılar, aylık olarak 1 altın *dareike* (*darikos*) ücret verirdi. Çoğu zaman bu askerler görevlerini layıkıyla yerine getirirler ve yönetim tarafından da ödüllendirilirlerdi. Greklerin en ünlü ağır piyadeleri olan hoplitlerin savaş alanlarındaki yararı, onların bizzat Pers kralının yanında görev yapmalarını dahi sağlamıştır (Wieshöfer, 2003: 146,147). M.Ö. 401 yılında abisi II. Artakserkses'e karşı ayaklanan Kyros'un ordusuna katılan on üç bin Grek paralı askerden biri olan tecrübeli komutan ve yazar Ksenophon'un verdiği bilgiye göre, Kyros'un bizzat şahsi korumaları 300 hoplitten oluşuyordu (Ksenophon, 1998/2011: 237). Kyros'un bu seferine, Yunanistan'ın ve İyonya'nın (Batı Anadolu) her yerinden paralı askerler katılmıştır. Bunlardan on bir bini hoplit olmak üzere, hoplitlere atiklikleriyle destek sağlayan iki bin hafif piyade (peltastlar, Giritli okçular, Rodoslu sapancılar) ile birlikte on üç bin paralı asker katılmıştır (Ksenophon, 1998/2011: 27-33). Grek paralı askerler savaş becerilerinden dolayı Pers yönetimi tarafından özellikle tercih edilmişler, imparatorluğun yıkılmasına kadar orduda görev almışlardır. Büyük İskender'in Perslere karşı ilk savaşı olan Granikos Savaşı'nda, Grek-Makedon ordusuna karşı en büyük direnci gösterenler, Pers askerleri değil, ağır zırhlarıyla ve güçleriyle öne çıkan Grek paralı askerler olmuştur (Tekin, 2007: 104-106). Bu durum, Grek paralı askerlerin çoğu zaman kendi milliyetlerini hiçe

sayarak, maaşlarını aldıkları sürece emirlerinde buldukları ordunun komutanlarının emirlerine her şartta itaat edebildiklerini göstermektedir.

M.Ö. 4. yüzyılda adından en çok söz ettiren Grek paralı askerler ise, M.Ö. 4. yüzyılın ortalarından itibaren Sirakuze’de tiran olarak hüküm süren I. Dionysius’un kiraladığı *Sileroioi*’dir. Bu büyük birliğe Dionysius, Siraküze şehrine yakın konumda bulunan, adı şimdiki tarihte *Cazzo Mussino* olarak bilinen bir kaleyi tahsis etmiştir (Serge, 1997: 210). Dionysius böyle bir kuvvetle, şehirdeki her politik kademeye bu birliğin komutanlarını yerleştirerek, demokrasinin bütün kalıntılarını ortadan kaldırmış ve baskıcı bir tiranlık sistemini kurarak, sağlam ve baskıcı bir hâkimiyet kurmuştur (Serge, 1997: 210).

Grek paralı askerlerin gerek Yunanistan polislerinde, gerekse Babil, Mısır ve Akamenidler gibi dönemin hâkim ve askeri açıdan güçlü devletlerinde aranan birlikler olması, bu birlikleri oluşturan insanların yetiştikleri kültürün savaşçı bir yapıya haiz olmasından kaynaklanmaktadır. Grek uygarlığı, kültür ve felsefe alanında olduğu kadar, askeri alanda da diğer kavimleri etkilemiş, katıldıkları seferler, organizasyon yapıları ve yaşamlarının her anına işlemiş olan savaşçılık özellikleriyle, günümüzde dahi bilimsel araştırmalara, romanlara, filmlere konu olmuşlardır. Greklerin bu özellikleri, ordularındaki piyadelerin, güçlü disiplinli ve savaşçı bir yapıya kavuşmasına sebebiyet vermiştir. Grek ordularının baş gücünü oluşturan bu piyadeler, temelde iki sınıfa ayrılmaktaydı: ağır piyadeler (hoplitler) ve hafif piyadeler (peltastlar). Bu birliklerin savaş alanlarındaki başarısı ve özellikle, neredeyse dünyanın bilinen diğer tüm topraklarını fethetmiş bulunan güçlü Pers İmparatorluğu’nun savaş makinesine karşı gösterdikleri güçlü direnç, Grek paralı askerlerinin ün kazanmasına sebebiyet vermiştir. Böylelikle bu birlikler, özellikle M.Ö. 490 yılında başlayan ilk Pers istilasından sonra, bu düşman devletin ordularında paralı asker olarak hizmet vermeye başlamışlardır.

Dönemin bu ünlü paralı askerleri temelde hoplitlerden (ağır piyade) oluşurken, savaşlardaki gerekliliklerinden dolayı, okçular (Toxotes), sapancılar, hafif piyadeler (Peltast) de paralı asker olarak kiralanmaktaydı. Bunlara en iyi örneklerden biri olan Giritliler, okçuluktaki becerileriyle, birçok paralı asker çıkarmıştır. Giritlilerin yanında, sapancılıktaki becerileriyle Rodoslular, hafif ve ağır piyadeler olarak Yunanistan’ın güneyindeki Peleponnes’ten gelen Arkadialılar, İtalya’dan Sirakuzeliler, özellikle M.Ö. 4. yüzyılın başlarından itibaren Spartalılar, en çok paralı asker olan Greklerdir (Ksenophon, 1998/2011: 33). Grek paralı asker birliklerinde, Greklerin yanında, özellikle ağır piyadeler haricinde diğer sınıflardan başka ülkelerin askerleri de bulunmaktaydı. İskitler okçu olarak, (Ksenophon, 1998/2011: 239) Trakyalılar ise süvari ve hafif piyadeler olarak paralı asker olmuşlardır (Ksenophon, 1998/2011: 33).

Grek paralı askerlerin ne için dönemin diğer büyük kuvvetleri, hatta Pers İmparatorluğu gibi güçlü orduya sahip bir devlet tarafından istendiklerini anlamak için, bu birliklerin yapılarına ve silahlanış biçimlerine değinmek, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

2. Hoplitler

Grek paralı askerlerinin en vurucu gücünü oluşturan hoplitler, Antik Grek dünyasının ana piyade güçleridir. Hoplit kelimesi ise anlam olarak *hoplondan* türemiştir. Hoplon, temel

olarak “büyük kalkan” anlamına gelirken, hoplit “büyük kalkanlı adam” anlamına gelmektedir. Hoplitler çoğunlukla antik Grek şehirlerinin yurttaşları olurlardı ve genellikle iki buçuk metre boyunda uzun mızrak, düz ixphos kılıç ve ağır metal kalkanla donanırlardı. Bu askerlerin savaş sırasındaki düzenlenmesine ise *falanks* düzeni denirdi (Bingham ve diğerleri, 2002/2012: 176).

Hoplitin kökenleri kesin değildir. Bu konuda tarihçiler arasında görüş birliği sağlanamamıştır. Geleneksel bilgilere göre hoplitlerin ilk görüldüğü yer, M.Ö. 8. yüzyıl Spartasıdır. Bu görüşte olan tarihçiler, kaynaklarını Homeros’un İlyada destanına dayandırmaktadırlar. İlyada’ya araştırmacı gözüyle bakıldığında, hoplit ve falanks düzenine ait izler görülebilir. Fakat son araştırmacılara göre hoplitlerin ilk görüldüğü tarih daha sonraki bir tarihe, M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilir. Bu bilginin dayandığı kaynak ise Korint’teki kazılarda ele geçirilen *Chigi Vazosu*’dur. M.Ö. 650’lere tarihlenen bu vazo üzerinde, gayet ayrıntılı olarak hoplitler resmedilmiştir. Bu bilgiden çıkarılacak sonuca göre, hoplitlerin evrimi bu tarihte kesinlikle tamamlanmıştır. Vazo üzerindeki hoplitler, tam zırhlı olarak, falanks düzeninde resmedilmişlerdir (Hurwit, 2002). Bu iki görüş de hoplit piyade tarzının en az iki yüz yıllık bir gelişim süreci geçirdiğini, bu sürecin sonucu olarak M.Ö. 650 yıllarında kesin olarak gelişmesini tamamladığını ortaya koymaktadır.

Hoplitlerin nasıl bir askeri yapıya sahip olduklarına değinmeden önce falanks düzeninin öğrenilmesi, bu birliklerin güçlü yanlarının kavranması anlamında faydalı olacaktır. Falanks, mızrak (*dory*), cirit ve benzerleriyle silahlanmış ağır piyadelerin oluşturduğu, düzgün sıra ve saflardan oluşan dikdörtgen biçimli bir dizilim şeklidir. Antik yazarlar arasındaki görüş birliğine göre falanksdaki askerler birlikte sefere gider, birlikte yürür, birlikte kamp yapar; savaşta ise tek bir vücut gibi düşmana karşı ilerleyerek çarpışmaya girişirlerdi (Hanson, 2000: 65). Buna rağmen falanksın askeri düzende benimsenmiş kurallara dayanan standart bir biçimi yoktu. Mızrakla ve kalkanla silahlanmış her birlik falanks düzeninde dövüşebilirdi. Önceki devirlerde de falanks benzeri düzenlenmiş askeri birlikler bulunmaktadır. Buna en eski örnek, M.Ö. 2450 yıllarında Sümer şehir devleti olan Lagaş’ın ensisi (kralı) Eannatum’a ait olan *Akbabalar Steli*’dir. Bu stelde, falanks benzeri bir dizilimde sıralanmış, uzun mızrak, deri miğfer ve büyük tahta kalkanlara sahip olan askeri bir birlik görülmektedir. Antik Mısır’daki piyadeler de benzeri dizilimleri kullanmışlardır. Greklerde ise falanks, ilk olarak Homeros’un M.Ö. 8. yüzyılda bir araya getirdiği ünlü destanında geçer. İlyada’da açıkça piyadelerin bu düzende sıralandıkları belirtilir. Bu durum, falanksın önceki köklü kültürlerden gözlemlenerek alındığını ortaya koysa da, antik Grekler tarafından bir hayli geliştirilerek benimsendiği açıkça ortadadır (Hanson, 2000: 66).

Yukarıda da değinildiği gibi hoplit-falanks düzeninin gelişmesi M.Ö. 650 yılında kesinlikle tamamlanmıştır. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre hoplit-falanks düzeni iki yüzyıl boyunca gelişim aşaması geçirmiş, silah ve zırh teknolojisinin gelişmesiyle bu birliğin şehir devletlerindeki siyasi ve askeri etkisi, M.Ö. 7. yüzyıl ortalarında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu etkilere ek olarak, Grek toplumsal hayatında ortaya çıkan sosyal, siyasi ve askeri değişimler, hoplit-falanksın gelişimini de tamamlamasıyla daha da keskinleşmiştir. M.Ö. 7. yüzyıla değin ülke savunmasında etkin rol oynayan aristokrat sınıf, “Ülkeyi savunan, onu yönetme hakkına da sahiptir.” anlayışıyla hareket ederek konumunu meşru bir zemine oturtmuştu.

Ancak genelde orta sınıfın oluşturduğu hoplit-falanks düzeni önem kazanınca, bu birlikler ülke savunmasında öncelikli konuma kavuşmuşlardır. Bu savaşçılar, seferlere kendi malları olan mızrak, miğfer, ağır zırh, kılıç ve kalkanlarıyla katılan kimselerdir. Homeros'un destanlarında bahsedilen ve Karanlık Devir'in sonlarına tarihlenen eski savaş yöntemi, özellikle bireysel gözüpeklilik ve düelloları içermekteydi. Hoplitlerle yürütülen yeni savaş yöntemi ise, sıkı tutulan safların yardımıyla askeri birliklerin toplu saldırılarına ve savunmalarına olanak tanımakta, safları oluşturan yurttaşların birbirileri arasındaki dayanışma ve eşitliğe vurgu yapmaktadır. Bu sayede artık siyasetin sahiplenilmesi ve savunulması da, aristokrat zengin sınıfın tekelinden çıkmış, elde ettikleri askeri kuvvet nedeniyle bütün halk katmanına (*demos*) yayılmıştır. (Çıvgın ve Yardımcı, 2007: 149). Bu aşamadan sonra *demos*, her alanda kendi haklarını aramayı öğrenerek, sonrasında tüm dünyayı değiştirecek olan ilk demokrasinin temelleri de atılmaya başlanmıştır

Önceki dönemlerde askerler bireysel şekilde dövüşürken, falanksla birlikte dövüş şekli değişikliğe uğramıştır. Hoplitler bu dizilimde, düzenli sıralar halinde birbirlerine sıkıca kenetlenirdi. Yuvarlak kalkanlarını sağlam bir şekilde vücutlarına yakın olarak tutarlardı. Açıkta kalan sağ tarafları ise yanlarında yer alan yoldaşlarının kalkanı tarafından korunurdu. Mızraklarını ise, ilk saftan başlamak üzere kalkanlarının üzerinden ileriye doğru uzatırlardı. Arka sıralarda bulunan askerler de mızraklarını öndeki yoldaşlarının omuzlarının üstünden ileriye doğru uzatırlardı. Genellikle ilk iki ve üç sıranın mızrakları bu şekildeyken, arkadaki saflara doğru, mızrakların ucu yukarı bakardı. Bu şekilde düzenlenen bir birliğe karşıdan saldırmak neredeyse ölüm demekti (Bingham ve diğerleri, 2002/2012: 177).

İki falanks birliği arasındaki savaş, genellikle açık ve görece düz alanlarda yapılmaktaydı. Tepelik ve bozuk zemin, falanksın sıra saflarını bozabilir, bu durum da saldırıya karşı koyma gücünü önemli ölçüde azaltır; açılan gedikler, falanksdaki her bir askerin sonu olabilirdi. Bu nedenle düz arazi, falanks için hayati bir öneme sahipti. Bu durumun farkında olan Grek şehirleri, aralarında yaptıkları savaşları genellikle düz arazilerde yapmışlardır (Hanson, 2000: 88,89).

Falanks, karşıdaki düşmana karşı olan hareketine normal bir yürüyüş hızıyla başlardı. Genelde son 50-60 metrede hızını artırırdı. Falanksın yavaş hareket etmesinin en ana nedeni, saf düzeninin bozulmaması ve ağır zırhlı askerlerin yorulmamasıdır. Eğer askerin çarpışmadan önce gücü düşerse, düşmana karşı dayanıklılığı daha az olurdu. Falanksın son metrelerde hızlanmasının nedeni ise çarpışmanın şiddetini artırmak için momentum kazanmaktır (Hanson, 2000: 90,91). Karşıdaki düşmanla olan ilk çarpışma, genellikle çok şiddetli olurdu. Birbirine çarpan kalkanların ardından mızraklar ileri savrulur ve hemen önündeki düşmanın açıkta kalan bölgeleri hedeflenirdi. Bu ilk çarpışmada mızrakların kimi öndeki düşmana saplanır, kimi kalkan ve zırh duvarı arasında parçalanır, mızrağı kırılan kılıcını çeker ve devam eder; bu arada ilk saftaki askerlerden bazıları ölür, fakat arka saflar, ön sıradaki yoldaşlarını kalkanları ile iterek destek olurlardı. Bu anlardan sonraki her şeyi, ön sırada bulunan askerlerin dayanıklılığı ve gücü belirlemeye başlıyordu. Çünkü bir süre sonra çatışma, itişme yarışmasına döner, gücü düşen birlik geri itilmeye başlar ve sıra saflarının düzeni bozulmaya başlardı. Bu andan sonra geri itilen birlik, hemen düzenini dağıtır ve fazla kayıp verilmeden hızla savaş alanından geri çekilirdi. Genellikle iki falanks arasında olan çatışmaların böyle olduğu bir düzende Grekler, tecrübeyle en iyi falanks düzeninin sekiz sıradan oluştuğuna inanırlardı ve genellikle falanks birliklerini sekiz sıradan oluşan birliklere

ayırırlandı (Hanson,2000: 91,92). Ancak akla şu soru gelebilir: Eğer karşılaşmalar bir süre sonra itişme mücadelesine dönüşüyorsa, karşı tarafın düzenini bozmak için neden daha çok sıralardan oluşan falankslar kurulmamıştır? Tarihçiler bu konu hakkında birçok görüş öne sürmüşlerdir: Bazı savaşlar, bu genişlikteki falanks saflarının, kendilerinden daha geniş bir falanks düzenine sahip birliklere karşı başarılı olabildiğini gösterir. M.Ö. 424 yılındaki Delium Savaşı'nda, 8 sıra derinliğine sahip Atina falanksı, sol kanadı 25 sıra derinliğine sahip Thebai falanksını durdurmuş ve savaşın galibi olmuştur (Lazenby, 2003: 87). Bu durum, falanksın gücünün, oluşturulan sıraların sayısının çokluğundan ziyade, sıraları oluşturan askerlerin fiziki ve zihinsel kapasitesinden oluştuğunu gösterir.

Falanksa gücünü veren her hoplit, geniş kalkanını sol elinde taşırdı. Bu sayede hem kendini hem de solundaki yoldaşını korurdu. Ancak bu durumda en sağdaki hoplitin sağ yanı açıkta kalıyordu. Bunu bilen düşman falanksı, genellikle karşıdaki falanksın sağ yanını sarmaya çalışırdı ve buradan saldırırdı. Bu nedenle falanksı kuran subaylar, en sağdaki saflarda bulunan hoplitleri en güçlü ve en tecrübeli askerlerden seçerlerdi. Ayrıca falanks düzeni, bu zayıflığından ötürü, özellikle M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren, sağ kanada doğru geriye meyilli oluşturulmuştur (Hanson, 2000: 91,92).

Falanksın her sırasında bir komutan bulunurdu. Onun arkasındaki safta daha düşük rütbeli bir komutan yer alırdı. Bu komutanların her birine *ouragos* (kuyruk lideri) denirdi. Bunlar her sıradaki düzenden sorumluydular. Herhangi bir askerın bireysel kahramanlık aksiyonlarını gözler ve bunlara engel olurlardı. Çünkü falankstaki her hoplit, yanındaki hoplitin onu koruyacağına güvenmeli ve yanındaki hopliti korumaya istekli olmalıydı (Lazenby, 2003: 88).

Bu şekilde düzenlenen hoplit birlikleri, Perslerin yenilmez sayılan orduları ile ilk olarak Maraton Savaşı'nda karşılaşmışlardır (Holland, 2006: 187–190). Savaş sonucunda inanılmaz bir yenilgi alan Persler, bu andan sonra Grek ağır piyadelerinin gücünü kavramaya başlamışlardır (Lazenby, 1993: 71). Çünkü Persler, ordularında genellikle hafif deri zırhlar kuşanmış piyadeler ve atlı birlikler kullanmış, sayılarının çokluğu ile diğer milletler üzerinde hâkimiyetlerini tesis etmişlerdi. Çünkü Perslerin hâkimiyet kurduğu bölgelerdeki halklar da hafif hasır veya keten zırhlara kuşanmış piyadeler ile, herhangi bir zırha sahip olmayan süvarileri ordularında kullanmaktalardı. Persler, yüksek sayıdaki askeri birliklerini bir anda sahaya sürerek, düşmanlarını sayı üstünlükleri ile ezmişlerdi. Ancak Greklerin ağır zırhlı piyadeleri ile karşılaşan Pers birlikleri, falanks düzeninde sıralanan bu birliklerin demir kalkanları, bronz zırhları ve uzun mızrakları karşısında başarısız olmuşlardır. M.Ö. 480 yılında gerçekleşen efsanevi Termopil Savaşı'nda ise Perslerin en güçlü ve zırhlı birlikleri olan elit ölümsüzler dahi, Sparta'nın savaşçı hoplitleri karşısında tutunamayınca (Holland, 2006: 255-300), Kserkses'ten sonraki Pers kralları, Ege Havzası'nda ve Batı Anadolu'daki hâkimiyetlerini sağlama almak için ordularında ağır zırhlı hoplit paralı askerleri kullanmaya başlamışlardır.

3. Peltast

Paralı askerlikte, hoplitlerden sonra en fazla kullanılan birlikler, hafif birlikler olan peltastlardı. Peltastların en tanınan özellikleri ise hilal şekilli kalkan taşımalarıydı. *Pelte* denilen bu kalkanlar, peltastlara da bu adın verilmesine neden olmuştur. Aristoteles'e göre

pelteler tahta üzerine keçi veya koyun derisinin kaplanmasıyla oluşturuluyordu. Kimi kaynakların belirttiğine göre bu kalkanlar yuvarlak şekle sahipti. Fakat maddi kalıntılardan elde edilen bilgilere göre pelteler genellikle hilal biçiminde yapılmıştır. Bu kalkanların ilk görüldüğü yerler İskitlerin yaşadığı Doğu Avrupa bölgeleriydi. Pelte kalkanlarında savaşçının kolunu sokacağı deri bir kayış bulunur, çerçevenin kenarındaki tutanak ise daha sağlam bir kavrayış sağlardı. Ayrıca boydan boya geniş bir kayış daha yer alır, bu ise askerin düşmandan kaçarken sırtına asması için kullanılırdı (Wees, 2005: 187). Peltastlar silah olarak ise birkaç cirit bulundurlardı. Bu ciritleri düşmana fırlatırlar, genelde uzak durmalarına rağmen düşmanla göğüs göğüse çarpışmak durumunda kalırlarsa saplamak için kullanırlardı.

Grekerin Arkaik devirdeki askeri gelenekleri özellikle hoplitlere odaklanmaktaydı. Fakat bu dönemde de peltastlar ordularda yer almaktaydı. Ancak bunlar Yunanistan'da değil, kuzeydeki Trakya bölgelerinden gelen askerlerdi. Peltastların kökeni bu nedenle Trakya'ya dayanmaktadır. Zamanla Grek şehirlerinde de görev yapmaya başlayan peltast birlikleri, ilk olarak Trakya sahillerindeki şehirlerde görülmüştür. Bu dönemden kalan vazoların üstündeki resimlerde peltastlar, Traklara özgü giysilerinin ve zırhlarının yanında, Friglerin kullandıklarına benzer başlık takmaktadırlar. Bu başlıklar çoğunlukla tilki derisinden imal edilmiş ve kulak bölgelerine tüyden kanatlar eklenmiştir (Best, 1969: 89). Bu vazolarda görüldüğüne göre peltastlar desenli gömlekler ve ceylan derisi botlar giymektedirler. Gömleklerinin üstüne ise renklerle süslü uzun paltolar giymektedirler (Wees, 2005: 189).

Peltastlar Yunanistan'ın Arkaik Devri'nde nadiren paralı askerler olarak görev yapmışlardır. Ancak özellikle Yunan şehir devletlerinin birbirleri ile yaptıkları Peloponnes Savaşlarına doğru önem kazanmışlar ve paralı asker birliklerindeki gereklilikleri ciddi ölçüde artmıştır (Thukydides, 1993/2010). Çünkü peltastlar, çatışma anlarındaki atiklikleri ile hoplit birliklerinin en önemli destekleyicileri olmuştur.

Ağır piyade olan hoplitler, açık alanlardan oluşan savaş meydanlarına tek bir birlik olarak çıktıklarında, düşman süvari birliklerinin hızlı vur-kaç taktiklerine karşı ağır ve savunmasız kalabiliyorlardı. Özellikle Pers süvarileri de, İskitlerden aldıkları savaş tarzı ile birlikte, at üstünde ok ve cirit kullanmayı ustalıklı bir şekilde becerebiliyordu (Nelson, 1978: 16-20). Uzun mesafe silahlarını kullanan bu birlikler, hızları ile hoplit birliklerinin yanlarına ve arkalarına sızabiliyor, açıkta ve zayıf kalan bu bölgelerinden saldırıyorlardı. Hoplitler her ne kadar sağlam zırhlara ve kalkanlara sahip olsalar da (Hanson, 2000: 66), süvarilerin tekrarlanan atik saldırılarına karşılık vermekte ağır kalıyorlardı. Ağır zırh ve uzun silahları nedeniyle, bir süre sonra yorulan hoplitler, savunmalarında açıklar veriyor, bu da bütün falanks sisteminin bozulması anlamına geliyordu (bkz. M.Ö. 499 Efes Muharebesi) Peltastlar ise hızları ve uzun mesafe silahları ile hoplitlerin bu zayıflığını gidermişlerdir. Açık alanlardaki çatışmalar sırasında hoplit falankslarının yanında sıralanan peltast birlikleri, düşman süvarilerinin saldırılarını, fırlattıkları ciritler ile bertaraf ederek hoplitlerin alanda sağlam ve düzenli bir şekilde ilerlemesine destek oluyorlardı. Ksenophon, Anabasis'inde Kunaksa Savaşı sırasında Peltast birliklerini güçlü Pers süvarisine karşı savaşan paralı askerler olarak göstermektedir (Ksenophon, 1998/2011: 111). Anabasis'te anlatılan bir başka çatışmada ise açıkça Peltastların özellikleri ortaya konulmuştur. Anlatılana göre satrap Tissaphernes'in süvari birliği Grek paralı asker birliğine saldırıya geçmişti, Peltast birlikleri de atikçe saldırıdan kurtulmuş ve dönerek pers süvarilerini mızrak yağmuruna tutmuştu (Ksenophon, 1998/2011: 113).

Peltastlar M.Ö. 4. yüzyılda en çok kiralanan paralı askerler olmuşlardır. Savaşta etkileri sınırlı olmasına rağmen, donanımları hoplitlere oranla çok daha ucuz olduğundan dolayı, fakir halk tarafından büyük rağbet görmüştür. Ülkelerinde ekmek parasını çıkaramayan bu yurttaşlar, ucuz peltast donanımlarını alarak, diğer devletlerde paralı asker olarak görev yapmışlardır (Best, 1969: 90).

4. Sonuç

Paralı askerler, Arkaik ve Klasik dönemler boyunca hem Yunanistan'da hem de diğer krallıklarda önemli etkilere hâiz olmuşlardır. Devlet ordularındaki yararlılıklarının yanında, siyasi ve sosyal hayata da büyük etkiler yapmışlardır. İki yüz yıllık bir süre boyunca Persler, bu birlikleri ordularında ve bir polis gücü gibi kullanarak, bölgedeki hâkimiyetlerini sağlamışlardır. Prens Kyros'un abisine karşı olan seferine katılan Grek paralı askerler, M.Ö. 401 tarihli Kunaksa Savaşı'nda büyük başarı göstermişlerdir. Bu birliklerin, sonrasında Perslerle ve bölgedeki diğer savaşçı topluluklarla savaşarak, Mezopotamya'yı, Doğu Anadolu'yu kat etmeleri ve Karadeniz üzerinden İyon ülkelerine başarıyla dönmeleri, Pers hâkimiyetinde yaşayan Greklerin, Pers gücünü sorgulamasına neden olmuştur. Böylelikle Grekler, Sparta önderliğinde Perslere karşı seferlere başlamışlardır. Paralı askerlerin başarısı ve fakir Grekler arasında paralı askerliğin moda olmasına karşın, geri kalan yurttaşlar bu askerleri hor görmüş ve siyasal, sosyal hayattan dışlamışlardır. Para kazanmak uğruna başka kavimlerin ve hatta çoğunlukla Hellas'a (Yunanistan ve Batı Anadolu'yu içine alan Ege Havzası'ndaki Grek yurtları) düşman olan Pers İmparatorluğu'nun ordularında görev yapmaları, bu insanların diğer Greklerin çoğunluğu tarafından, devletine, milletine ve inandığı değerlere karşı çıkan şeref yoksunu insanlar olarak algılanmasına neden olmuştur.

5. Kaynakça

- Best, J. G. P., (1969). *Thracian Peltasts and Their Influence on Greek Warfare* (First edition). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bingham, J., Chandler, F., Chisholm, J., Harvey, G., Miles, L., Reid, S., Taplin, S., (2012). *Antik Dünya Ansiklopedisi* (çev. Z. Tür). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).
- Burnett, A. P. 1983. *Three Archaic Poets: Archilochus, Alceus, Sappho*. London: Duckworth
- Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R., (2007). *İlk Çağ Tarihi* (1. Baskı). Ankara: Maya Akademi.
- Diakov, V. ve Kovalev, S., (2010). *İlkçağ Tarihi* (çev. Ö. İnce). İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 1972'de yayımlandı).
- Günaltay, Ş., (1948) *İran Tarihi C.1 En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hanson, V. D., (2000). *The Western Way of War* (First edition). Los Angeles: University of California Press.
- Herodotos, (2011). *Tarih* (çev. M. Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Eserin orijinali 1885'de yayımlandı).

- Holland, T., (2006). *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West* (Second edition). London: Brown Book Group
- Holland, T., (2006). *Persian Fire: The First World Empire and the Battle for the West* (Second edition). London: Brown Book Group
- Hurwit, J. M., (2002). Reading the Chigi Vase. *Hesperia*, 71(1), 1-22.
- Ksenophon, (2011). *Anabasis: Onbinlerin Dönüşü* (çev. O. Yarlığaş). İstanbul: Kabalcı Yayınevi (Eserin orijinalı 1998’de yayımlandı).
- Kuhrt, A., (2010). *Eski Çağ’da Yakınoğu* (M.Ö 3000-330) C.1 (çev. D. Şendil). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinalı 1995’de yayımlandı).
- Lazenby, J. F., (2003). *The Peloponnesian War: a Military Study*. Oxford: Taylor & Francis Group Ltd.
- Nelson, R., (1978), *Armies of the Greek and Persian Wars* (First edition). Sussex: A War Games Research Group Publication.
- Parke, H. W., (1933). *Greek Mercenary Soldiers from Earliest Times to the Battle of Ipsus*. Oxford: Oxford University Press.
- Secunda, N. and Chew, S., (1992). *The Persian Army 560-330 BC* (First edition). London: Osprey Publishing.
- Tekin, O., (2007). *Eski Anadolu ve Trakya, Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu’nun İkiye Ayrılmasına Kadar* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thukydides, (2010). *Peloponnesos Savaşları* (çev. F. Akderin). İstanbul: Belge Yayınları. (Eserin orijinalı 1993’de yayımlandı).
- Thukydides, (2010). *Peloponnesos Savaşları* (çev. F. Akderin). İstanbul: Belge Yayınları. (Eserin orijinalı 1993’de yayımlandı).
- Trzaskoma, S. M., Scott, S. R., Brunet, S. and Palaima, T. G., (2004). *Anthology of Classical Myth*. Indianapolis: Hackett Publishing.
- Wees, H. V., (2005). *Greek Warfare: Myths and Realities* (Second edition). London: Duckworth.
- Wieshöfer, J., (2003). *Antik Pers Tarihi* (çev. M. A. İnci). İstanbul: Telos Yayınları. (Eserin orijinalı 2001’de yayımlandı).